

HAYALDEN GERÇEĞE TRANS-AFGAN BORU HATTI PROJESİ: BORU HATTI GÖLGESİNDE DEVAM EDEN BİR SAVAŞIN ANATOMİSİ

Fazıl A. BURGET*

In this article the struggle for the energy resources of Central Asia after the collapse of the Soviet Union is examined through a historical perspective to this day in the background of the Trans-Afghan pipeline project. The strategies and moves of both oil companies and state level key players are handled in what is so called 'The New Great Game' aimed to maximize the exploitation of the Central Asian oil and natural gas resources. The feasibility, future outlook and potential risk factors for the pipeline are duly evaluated.

1 9. yüzyılın sonu ile 20. yüzyılın başlarında, Orta Asya ve Kafkasya bölgeleri Rusya ile İngiltere arasında bir mücadele sahasına dönüşmüştü. Rudyard Kipling tarafından Büyük Oyun (Great Game) olarak adlandırılan bu olay,¹ her ne kadar şartlar ve aktörler değişmiş olsa da, Soğuk Savaş'ın bitmesi itibarıyla, dünyadaki büyük petrol şirketleri arasında adeta yeniden başlayarak devam etmekte ve bu çerçevede Orta Asya ile Kafkasya bölgeleri yeniden bir Büyük Oyuna sahne olmaktadır.

Sovyetler Birliği'nin çözülmesi ile birlikte dünyadaki büyük petrol şirketleri, dikkatlerini eski Sovyet coğrafyasındaki zengin enerji rezervlerine çevirdiler. 1990'ların sonunda Avrasya'nın değişen jeopolitiği çerçevesinde dünyadaki büyük petrol endüstrileri, bu bölgelerdeki petrol ve doğal gaz kaynaklarının nakli konusunda yeni birtakım stratejiler geliştirmeye başladılar ve bu bağlamda bölge ülkelerine yönelik çeşitli manevralarda bulundular.

Diğer taraftan Sovyetlerin çözülmesi ile birlikte ortaya çıkan Tacikistan olayları ve Özbekistan ile Kırgızistan'da faaliyet göstermeye başlayan radikal İslam eğilimleri, dünyadaki büyük petrol endüstrilerinin Orta Asya'ya yatırım yapma hususunda birtakım tereddütlere

* Asistan, ASAM Türkistan Araştırmaları Masası, E-posta: fburget@avsam.org

¹ Mutlu Çölgeçen, *Şüpheler: Sorular ve Senaryolar*, (Ankara: Kim Yayınları, 2002), s. 43.

Avrasya Dosyası, Enerji Özel, Bahar 2003, Cilt: 9, Sayı: 1, ss. 192-213.

sokuyor ve çoğu şirketler bu coğrafyanın güvenlik sorunları nedeni ile, söz konusu bölgelere yatırım yapmaya yanaşmıyorlardı. Ancak bu husustaki sorunları gidermek ve yeni boru hattı güzergahları bulmak için beyin jimnastiği yapmaya da devam ediyorlardı. Bu bağlamda Tacikistan'daki olayların kısmen durulması ve eski Sovyetler Birliği coğrafyasında siyasi istikrarın sağlanmasıyla birlikte, bölgeye özellikle enerji sektörüne yatırım yapma konusunda yeni adımlar atılmaya başladılar. Batılı petrol şirketlerinden ilk somut adımı, 1991 yılında Arjantin asıllı Carlos Bulgheroni başkanlığındaki Bridas şirketi attı. Daha sonraki dönemlerde, Bridas'ın yanı sıra Arapların da ortağı oldukları Delta, Rusya'nın Gazprom, Avustralya'nın BHP ve Amerika'nın da Unocal adlı dünyanın önde gelen petrol şirketleri bu coğrafyadaki petrol ve doğal gaz kaynaklarının nakli konusunda çeşitli çalışmalar yapmaya başladılar. Özellikle 1995'lerden sonra adeta Unocal ile Bridas'ın rekabet alanına dönüşen bu bölgelerde, petrol şirketleri hem eski Sovyetlerin boru hatlarını kullanarak hem de yeni boru hatları inşa ederek bölgedeki doğal gaz ve petrol kaynaklarını dünyanın çeşitli bölgelerine pazarlamak istiyorlardı.

Bu çerçevede inşası planlanan Trans-Afgan Boru Hattı Projesi, kısa vadede Türkmenistan doğal gazını Afganistan üzerinden Pakistan'ın Multan bölgesinden Hint Okyanusu'na ve oradan da Hindistan'a pazarlanmasını içeren önemli bir projedir. Uzun vadede ise, Kazakistan'ın Hazar kıyısındaki Tengiz Boru Hattı'ndan yeni bir hat çekilerek Özbekistan'daki Karakalpakistan özerk bölgesi üzerinden Türkmenistan'a getirilmesi ve Trans-Afgan Boru Hattı'na birleştirilmesi hedeflenmektedir. Ancak, projenin ilk aşamasının çalışmalarına başlatılması amacı ile, 3 Ocak 2003 tarihinde Türkmenistan'ın başkenti Aşkabat'ta, Türkmenistan, Afganistan ve Pakistan devlet yetkililerinin imza attıkları bu projenin gerçekleşmesi için, öncelikle Afganistan'da güvenlik ve istikrarın sağlanması bir ön koşul olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu ülkede güvenlik ve istikrarın sağlanamaması, söz konusu projenin gerçekleşmesine olanak vermemektedir. Afganistan'daki mevcut yapı göz önünde tutulduğunda, bu hususta tüm stratejilerini Afganistan üzerinden geliştirmeyi hedefleyen petrol şirketlerinin işinin ne kadar zor olduğu açıkça görülmektedir.

Bu bağlamda ele aldığımız çalışmada Trans-Afgan Boru Hattı Projesi ve bu projenin gerçekleşme ihtimali üzerinde durulmadan önce, bölgenin öneminin daha iyi anlaşılması için, Sovyetler'in çökmesi ile birlikte bölgede oynan petrol oyunları ve bu oyunlar çerçevesinde Afganistan sorunu irdelenmeye çalışılacak. Daha sonra da bölgedeki petrol oyunlarında Taliban unsuru ve Bridas ile Unocal'ın bölgedeki rekabetleri üzerinde durulduktan sonra, Trans-Afgan Boru Hattı

Projesi'nde gelinen son nokta ve Afganistan'daki güvenlik sorununun projeye etkileri irdelenmeye çalışılacak. Bu noktadan yola çıkarak söz konusu projenin gerçekleşme aşamasında karşılaşılabilecek potansiyel tehditler ve güvenlik meselesi ele alınacaktır.

1. Sovyetlerin Çökmesinin Ardından Orta Asya'da Petrol Ve Doğal Gaz Oyunları: Trans- Afgan Boru Hattı Projesinin Fikri Mimarı Olarak Bridas Şirketi

19. yüzyıldan sonra, özellikle savaş teknolojisindeki gelişmelere paralel olarak, dünyada hızlı bir şekilde değer kazanmaya başlayan petrol, 20. yüzyıla gelindiğinde dünya politikasına yön veren en önemli faktörden biri haline geliyor ve 'küresel güçler' denen büyük devletler de, adeta petrol ve doğal gaz merkezli stratejiler geliştirmeye başlıyorlar.² Bu çerçevede, Soğuk Savaş yılları boyunca dünyanın en önemli petrol ve doğal gaz rezervlerinin bulunduğu Avrasya'nın büyük bir bölümünün üzerinde yer alan Sovyetler Birliği, aynı zamanda dünyanın en büyük enerji kaynaklarını da elinde tutmaktaydı.

.....
Avrasya'nın dünyanın GSMH'sının % 60'lık bir bölümüne sahip olduğunun ve bilinen enerji kaynaklarının da dörtte üçünü kendi bünyesinde barındırarak her zaman büyük güçlerin dikkatlerini çektiğinin altını çizmektedir.

Bu bağlamda dünyadaki kömür rezervlerinin % 58'ini, demir madenlerinin % 41'ini ve petrolün ise % 58,7'sini kontrol etmekteydi.³ Bu da Sovyetler Birliği'nin potansiyelini artıran en önemli faktörlerden biri olarak karşımıza çıkmaktaydı. Bu noktada, 1977-1981 yılları arasında ABD'de Ulusal Güvenlik danışmanlığı yapan Zbigniew Brzezinski, 1997 yılında yayınlamış olduğu 'The Grand Chessboard' isimli çalışmasında, dünyadaki insan gücünün % 75'inin Avrasya bölgesinde yaşadığını ve dünyadaki yeraltı zenginliklerinin çoğunun da bu bölgede olduğunu belirtirken, Avrasya'nın dünyanın GSMH'sının % 60'lık bir bölümüne sahip olduğunun ve bilinen enerji kaynaklarının da dörtte üçünü kendi bünyesinde barındırarak her zaman büyük güçlerin dikkatlerini

² Konuyla ilgili bkz: A. Necdet Pamir, *Bakü-Cehan Boru Hattı: Orta Asya Ve Kafkasya'da Bitmeyen Oyun*, (Ankara: ASAM Yayınları, 1999); ss. 12 -18.

³ Konu ile ilgili daha detaylı bilgi için bkz: Paul Kennedy, *Yirmi Birinci Yüzyıla Hazırlanırken*, (Çev.) Fikret Üçcan, (Ankara: T. İş Bankası Kültür Yayınları, 1999), s. 296.

çektığının altını çizmektedir.⁴ Bu noktadan hareketle Avrasya'daki enerji kaynakları ile diğer potansiyel madenlerin, her zaman küresel ve bölgesel güçlerin iştahını kabarttığını söyleyebiliriz.

Bu arada, Orta Asya ve Hazar havzası ülkelerinin potansiyelini artıran, özellikle petrol ve doğal gaz şirket sahiplerinin bu denli iştahlarını kabartan sebeplerin daha iyi anlaşılabilmesi için, bu bölgelerdeki doğal gaz ve petrol kaynakları hakkında çok kısa bilgi vermekte fayda vardır. Bu çerçevede Orta Asya ve Hazar havzasındaki ispatlanmış petrol ve doğal gaz rezervleri hususundaki rakamlar, kaynaklara göre değişiklik göstermektedir. Ancak en güncel olan ABD Enerji Enformasyon Yönetimi'nin (U.S Energy Information Administration) 2002 yılı itibarıyla yapmış olduğu bir araştırmaya göre, Hazar havzasındaki ülkelerden Rusya'nın ispatlanmış petrol rezervleri 48,6 milyar varil, İran'ın rezervleri 90 milyar varil, Kazakistan'ın rezervleri 5,4 milyar varil, Azerbaycan'ın rezervleri 3,8 milyar varil ve Türkmenistan'ın ispatlanmış petrol rezervleri de 159,600 milyon varildir. 2002 yılı itibarıyla Rusya 7,59 milyon varil petrol üretirken, İran 3,85 milyon varil, Kazakistan 1 milyon varil ve Türkmenistan ise 159 bin varil petrol üretmiştir. Doğalgaz rezervlerine gelince, İran'ın ispatlanmış doğal gaz rezervleri 812 trilyon FK (ft3), Rusya'nın doğal gaz rezervleri 1,700 trilyon FK, Kazakistan'ın doğal gaz rezervleri 65 trilyon FK, Azerbaycan'ın doğal gaz rezervleri 0,5 trilyon FK, ve Türkmenistan'ın ispatlanmış doğal gaz rezervleri de 100 trilyon FK olduğu bilinmektedir. Ayrıca Hazar ile kıyası olmayan ve Orta Asya ülkeleri arasında hızlı bir gelişme kaydeden Özbekistan'ın ispatlanmış 594 milyon varil petrol rezervi ile ciddi miktarda da doğal gaz rezervinin bulunduğu da bilinmektedir.⁵

Orta Asya ve Hazar havzası ülkelerinin tüm bu enerji potansiyelleri, özellikle bazı batılı petrol şirketlerinin dikkatlerini çekiyor ve bu bağlamda, 1990'lı yılların sonunda Sovyetler Birliği'nin resmen çökmesi ile bahis konusu şirketler harekete geçiyorlar. Ancak, Sovyetler'in çökmesi ve Orta Asya ülkelerinin bağımsızlıklarını alması ile birlikte, Tacikistan'da yaşanan iç savaş (1991-1997) ve Özbekistan ile Kırgızistan'da ortaya çıkan birtakım radikal İslâmcı eğilimler, petrol şirket sahiplerinin cesaretlerini kısmen kırdıysa da, bu bölgelerdeki potansiyellerden tamamıyla vazgeçemiyorlardı. Dolayısı ile yeni çözüm yolları

⁴ Bkz: Z. Brzezinski, *Büyük Satranç Tahtası: Amerika'nın Önceliği ve Bunun Jeostratejik Gereklere*, 2. Baskı, (İstanbul: Sabah Yayınları, 1998), s. 32.

⁵ Konu ile ilgili daha detaylı bilgi için bkz: *U.S Energy Information Administration (EIA), Contry Analysis Briefs*; <http://www.eia.doe.gov/emeu/cabs>, (10 Mart 2003). (İngilizce metinlerin Türkçe'ye çevrilmesine yardımcı olan Türkistan Araştırmaları Masası'ndan Gürol Kırış'a teşekkür ederim).

aramak için yeni stratejiler geliştiriyorlardı. Bu çerçevede, bölgedeki doğal gaz ve petrol nakli hususunda yeni güzergâhlar aramak amacı ile birtakım keşif hareketına başlıyorlar.⁶ Bunu da ikinci bir Büyük Oyun'un başlangıcı olarak nitelendirmek mümkündür.

Daha önce kısmen değinildiği üzere, eski Sovyetler Birliği coğrafyasında birtakım manevralarda bulunan petrol şirketleri, Sovyetler döneminden kalan boru hatlarının aktifleştirilmesi ve yeni boru hatları inşa ederek Orta Asya ve Hazar havzasındaki petrol ve doğal gaz kaynaklarını dünya pazarlarına arz etmeye yönelik, bölge liderleri ile çeşitli istişarelerde bulunmuşlardı. Bu bağlamda, Orta Asya'daki petrol ve doğal gaz kaynaklarını dünya pazarlarına arz etmek isteyen ve bu amaçla Orta Asya ülkelerinde bir takım manevralar yapan Batılı petrol şirketlerinden ilkinin Arjantin asıllı Carlos Bulgheroni başkanlığındaki Bridas şirketi olduğunu daha önce belirtmiştik. Bu noktada dünyanın en önemli petrol şirketlerinden biri olan Arjantinli Bridas, Sovyetlerin çökmesinin hemen ardından, özellikle Türkmenistan'daki doğal gaz rezervlerini, Pakistan ve Hindistan'dakiler ile birleştirerek Hint Okyanusu üzerinden dünyaya pazarlamayı hedeflemekteydi. Ancak Bridas'ın bu hayallerinin gerçekleşmesi için, iki transit yol mevcuttu, o da oldukça büyük riskler taşımaktaydı; bu yollardan biri, özellikle ABD ile başlangıçtan beri sorunlu bir ilişkisi olan İran, diğeri de uzun yıllardan beri yaşadığı savaşlar ile hiç istikrar yüzü görmeyen ve dünyadaki hiçbir sektörün yatırım yapma hususunda cesaret edemediği Afganistan üzerinden transit geçecek olan bir hattı. Bridas Yönetim Kurulu Başkanı Carlos Bulgheroni, 1991 yılında şirket yöneticilerini Afganistan üzerinden geçmesi gereken bir boru hattı konusunda ikna etmeyi başarmıştı.

Bu noktada İran'ın ABD ile yaşadığı sorunlu ilişkiler nedeniyle, bu ülke üzerinden geçecek olan bir boru hattının finansmanlığını yapabilecek herhangi bir uluslararası ekonomik kuruluşun bulunması oldukça güçlü. Öte yandan İran'a uygulanan ambargo da bu projeye bir engel oluşturabilirdi. İran her ne kadar AB ülkeleri ve Rusya ile iyi ilişkiler içerisinde olsa da, kısmen kendi içine kapalı bir ülke olarak bilinmektedir. Diğer taraftan ABD şirketlerinin İran ile anlaşması da

⁶ Bu noktada Sovyetler Birliğinin çökmesi ile birlikte, bölgeye yönelik keşif hareketi başlatan ilk Batılı petrol şirketi, Arjantin asıllı Carlos Bugheroni başkanlığındaki Bridas şirketi olmuştur. Konu ile ilgili daha detaylı bilgi için bkz: Ahmed Raşid, *Taliban: İslamiyet, Petrol Ve Orta Asya'da Yeni Oyun*, Çev. Osman Akınhay, (İstanbul: Mozaik Yayınları, 2001), s. 258; Çölgeçen, Şüphe, ss. 42 - 44; Kerim Nekmeniş, 'Saye-ye Siyah-e Neft Ber Afganistan' (Afganistan'da Petrolün Kara Gölgesi), *Shahrvand*, s. 676; <http://shahrvand.com/Fridays/676/676nickmanesh.htm>, (22 Nisan 2002); Konrad Scholler, 'Ceng-e Neft: Cuyendegân-e Tella Der Havza-ye Hazar' (Petrol Savaşı: Hazar Havzasında Altın Arayanlar), Farsça'ya Çev. Jawad Talee, *Shahrvand* (3) s. 701, <http://shahrvand.com/backissues/shahrvand/Tuesdays/701/701talee.htm> (18 Ekim 2002).

.....
 •••••
**ABD ile sorunlu bir ilişki
 içerisinde olan İran'ın
 bu proje neticesinde
 devre dışı bırakılacak
 olması da Washington
 açısından son derece
 önemlidir.**
 •••••

mümkün gözükmemektedir. Fakat, Afganistan, kendi içerisinde bölünmüş yapıya sahip olması ve başlı başına bir güvenlik sorunu yaşamasına rağmen, bu ülke üzerinden geçecek bir boru hattı ABD açısından İran'a tercih edilen bir güzergahtı. Çünkü ABD, Afganistan'daki gruplardan herhangi birini destekleyerek kendi çıkarlarını sağlayabileceğini düşünmekteydi. Dolayısı ile ABD hükümetinin bu eğilimini çok iyi bilen Bridas yöneticileri Afganistan güzergâhı üzerine yoğunlaşmaya başladılar. Bu bağlamda Orta Asya ülkelerindeki doğal gazın Güneydoğu Asya ülkelerine pazarlanmasının, ancak Afganistan üzerinde inşa edilecek yeni bir boru hattı projesi (Trans-Afghan Pipeline) ile mümkün olabileceğini kararlaştırdı. Bu nedenle Bridas Yönetim Kurulu Başkanı Carlos Bugheroni, Pakistan ve Orta Asya liderleri ile Afganistan'daki bölgesel liderler arasında mekik dokumaya başladı. Bu çerçevede 1991 yılında Orta Asya ülkelerinde birtakım istikrarsızlıkların yaşanmasına rağmen, Bridas şirketi, Türkmenistan'daki doğal gaz ihalelerine teklif vermeye cesaret eden ilk Batılı şirket oldu.⁷

Bu bağlamda petrol ve doğal gazını satarak ekonomisini düzeltmek ve bu sayede özellikle Batı'ya entegre olmak isteyen Türkmenistan açısından, Bridas ve diğer petrol şirketlerinin bu teklifi çok cazip karşılanmakla birlikte, kendi ekonomik çıkarları bağlamında da son derece önemliydi. Öte yandan petrol şirketlerinin, eski Sovyetler döneminden kalan boru hatlarını yeniden inşa ederek Orta Asya ve Hazar havzası çapında bir boru hattı ağı (Eurasian Pipeline Network) oluşturarak bölgesel çapta doğal gaz ikmali yapılacağı ve bu çerçevede de bölgedeki doğal gazın dünya piyasalarına pazarlanacağı teklifi⁸ tüm Orta Asya ülkelerinin ekonomik çıkarları açısından büyük bir öneme sahipti. Dolayısı ile Orta Asya liderlerinin bahis konusu petrol şirketlerinin tekliflerine 'hayır' demeleri mümkün değildi. Diğer taraftan, Bridas'ın öngördüğü projeler Pakistan açısından da hayati bir önem

⁷ Bu noktada Bridas şirketi Türkmenistan ihalelerine teklif verdiğinde büyük bir risk almıştı. Çünkü yeni bağımsız olan Orta Asya ülkelerinin henüz ne olacağı ve nasıl bir siyasi istikrarın sağlanacağı belli olmamakla birlikte Afganistan'da ise gruplar arasında şiddetli çatışmalar devam etmekteydi. Ayrıca Tacikistan'da da ayaklanmalar başlamış ve bu ayaklanmaların yeni bir silahlı çatışmaya gidebileceği düşünülmekteydi. Konu ile ilgili bkz: Haydar Ali Baluchi, 'Mütalea-ye Tatbiki-ye Siyaset-e Hareci-ye Amerika Der Afganistan' (Amerika'nın Afganistan'a Yönelik Politikalarının Araştırılması), *Mutaleat-e Asya-ye Merkezi ve Kafkaz*, (Bahar 1380/2001), sayı 33, ss. 58-89; Ahmed Raşid, *Taliban*, s. 258 .

⁸ Konu ile ilgili bkz: Çölgeçen, *Şüphe...*, s. 43.

taşımakta. Bu noktada, Pakistan'ın enerji tüketiminin % 37'sini doğal gazın oluşturduğu ve bu ülkenin en büyük doğalgaz rezervleri olan Beluçistan bölgesindeki Suid kaynaklarının da Pakistan ihtiyaçlarının tümünü karşılama potansiyeline sahip olmadığı dikkate alınır, İslamabad'ın Orta Asya doğal gazına ne kadar muhtaç olduğu anlaşılır.⁹ Ayrıca Trans-Afgan Boru Hattı Projesi, İslamabad açısından Orta Asya ve Hazar havzası ülkelerine açılan bir kapı olması bakımından da büyük bir öneme sahiptir. Öte yandan ABD ile sorunlu bir ilişki içerisinde olan İran'ın; bu proje neticesinde devre dışı bırakılacak olması da Washington açısından son derece önemlidir. Bu nedenle Washington da bu projeye çok önem veriyor. Ancak, petrol şirketleri arasındaki rekabet ile Afganistan'daki gelişmeler bu projenin önüne büyük bir engel oluşturuyor. Bu nedenle söz konusu proje sürekli olarak ertelenmek zorunda kalıyor.

2. Unocal ve Türkmenbaşı Sürprizi: Hayallerin Gölgesinde Unocal-Bridas Rekabeti ve Afganistan Engeli

1991 yılında Orta Asya ülkelerinde tam anlamı ile bir siyasi istikrarın sağlanamadığını daha önce belirtmiştik. Aynı yıllarda ortaya çıkan Tacikistan iç savaşı bunun en belirgin örneğini oluşturuyor. O dönemlerde aynı tehdit tüm Orta Asya ülkeleri için de söz konusu olabiliyordu. Dolayısı ile Batılı petrol şirketleri bu bölgelerde yatırım yapmaya cesaret edemiyorlardı. Bu nedenle Bridas şirketi, Türkmenistan doğal gaz ihalelerine teklif vererek büyük bir risk aldı. Bu da bazı çevrelerce 'Bulgheroni'nin pahalı bir hayali' olarak nitelendiriliyordu.¹⁰

Türkmenistan Devlet Başkanı Saparmurat Niyazov, Ocak 1992'de Türkmenistan'ın doğusundaki Afganistan sınırlarına yakın olan Yaşlar ve Devletabad bölgelerindeki doğal gaz rezervlerini ve Şubat 1993'te de ülkenin batısındaki Hazar kıyısında yer alan Keymir yataklarını Bridas şirketine verdi. Ayrıca Bridas Yönetim Kurulu Başkanı Bulgheroni ile yeni kaynaklar arama hususunda bir anlaşma da yaptı. Bu çerçevede Yaşlar bölgesindeki doğal gazdan elde edilecek kâr % 50-% 50 paylaşılırken, Keymir bölgesindeki kârdan Bridas % 75, Türkmenistan devleti ise % 25 alacaklardı. Ayrıca Bridas şirketi, kiraladığı bazı bölgelerde yeni doğal gaz rezervleri ile petrol da keşfetmeye başladı. Özellikle Temmuz 1995'te Yaşlar bölgesinde 27 trilyon fit³ olduğu tahmin edilen büyük bir doğal gaz rezervinin bulunması Bridas açısından son

⁹ Raşid, *Taliban...*, s. 276.

¹⁰ Raşid, *Taliban...*, s. 258.

derece önemliydi.¹¹ Bu noktada Bridas yöneticileri, bir an önce bölgedeki doğal gazı Güneydoğu Asya ülkelerine pazarlamak için çalışmalarını hızlandırmaya başladılar ve Türkmenistan yönetimini, Trans-Afgan Boru Hattı Projesinin fizibilitesini çıkarmak üzere bir çalışma grubu oluşturmaya yönelik ikna ettiler. Bu çerçevede Türkmenistan Devlet Başkanı Niyazov ile dönemin Pakistan Başbakanı Benazir Butto'yu bu proje ile ilgili görüşmesini sağladı ve görüşmenin hemen ardından Niyazov ile Butto söz konusu fizibilite çalışmalarına başlaması için Bridas'a gereken izni sağladılar.¹² Ancak, biraz sonra değinileceği üzere Afganistan meselesi bu çalışmaya büyük bir engel oluşturmaktaydı. Bu nedenle Bridas temsilcileri Afganistan'daki bölgesel liderlerle de görüştü ve dönemin Afganistan Devlet Başkanı Burhaneddin Rabbani ile, boru hattı geçişi konusunda 30 yıllık bir anlaşma da imzaladı.

Böylece projenin hayata geçirilmesi için bölgesel liderlerin her birinden 'güvence' alan Bridas şirketi, anlaşmalar gereği uluslararası bir konsorsiyum oluşturacak ve boru hattının döşeme işlerini bu konsorsiyum üstlenecekti. Bu bağlamda Bridas yöneticileri, ABD'nin en büyük petrol şirketlerinden biri olan Unocal başta olmak üzere, Arapların da ortağı oldukları Delta Oil Company, Rusya'nın Gazprom ve İran'ın da ortağı olduğu Avustralya'nın BHP gibi dünyanın önde gelen petrol şirketleri ile temasa geçerek onları da kendi amaçları doğrultusunda ikna etmeyi başardı. Ancak kısa bir süre sonra Unocal, Bridas ile mahkemelik olacak derecede yeni bir rekabete girişecekti.¹³

Unocal yöneticileri, Nisan 1995'te Bridas Yönetim Kurulunun daveti üzerine gittikleri Houston'da Türkmen yetkilileri ile görüştü ve bir süre sonra da bir grup Unocal heyeti İslamabad ve Aşkabat'a gelerek Pakistan ve Türkmenistan hükümet yetkilileri ile temasa geçmeye başladı. Bir süre önce, Bridas şirketi ile Türkmenistan hükümeti arasında yaşanan bir sorun, zaten Pakistan ile iş yapma konusunda tecrübeli olan Unocal şirketinin bu ziyaret ile Türkmenistan'ı da keşfetmesini de sağladı. Türkmenbaşı, Keymir'deki rezervlerden Bridas şirketinin % 75 kâr almasının, ülkesinin Bridas tarafından istismar edilmesi olduğunu öne sürerek, bu şirket ile yapılan anlaşmaları bir daha gözden geçireceğini söyledi. Bunun üzerinde Bridas kârının % 10'undan vazgeçmişse de Türkmenistan Devlet Başkanı Niyazov'u ikna edemedi ve Niyazov, hem Yaşlar hem de Keymir rezervleri ile ilgili

¹¹ Konu ile ilgili detaylı bilgi için bkz: Scholler, 'Ceng-e Neft: Cuyendegân-e Tella Der Havza-ye Hazar', s. 701.

¹² Raşid, *Taliban...*, s. 260.

¹³ Çölgeçen, *Şüpheler...*, s. 45.

.....
 : **Niyazov, 21 Ekim 1995'te**
 : **gittiği New York'ta Bridas**
 : **yöneticilerini de yanına**
 : **çağırarak, onlara Unocal**
 : **ve onun ortağı Suudi**
 : **şirketi Delta Oil Company**
 : **ile Afganistan'dan**
 : **geçecek olan boru hattı**
 : **hususunda anlaşlığını**
 : **açıkladı.**
 :

Bridas ile yaptığı tüm anlaşmaları 'gözden geçireceğini' söyleyerek, bu şirketin Türkmenistan'daki tüm çalışmalarını durdurdu.¹⁴

Bridas şirketinin Türkmenistan'daki çalışmalarını durdurulduktan sonra, Unocal Türkmenistan ile yakından ilgilenmeye başladı. Devletabad bölgesindeki doğal gaz rezervlerini Afganistan üzerinden Pakistan'a götürmek için Türkmenistan Devleti ile yeni bir anlaşma yaptı. Türkmenistan

açısından ABD'nin en büyük petrol şirketlerinden biri ile çalışmak son derece önemliydi. Bu çerçevede Niyazov, 21 Ekim 1995'te gittiği New York'ta Bridas yöneticilerini de yanına çağırarak, onlara Unocal ve onun ortağı Suudi şirketi Delta Oil Company ile Afganistan'dan geçecek olan boru hattı hususunda anlaşlığını açıkladı.¹⁵

Bu noktada Unocal, aynı yıl CentGas adıyla bilinen konsorsiyumu kurarak, hisselerin % 70'ini kendisi alıp, % 15'ini Delta Oil Company, % 10'unu Rusya'nın Gazprom şirketi ve % 5'ini de Türkmenistan'ın Turkmenrosgaz şirketine vermeyi açıkladı. Ayrıca Unocal, çok daha iddialı ikinci bir proje inşa etmeyi de amaçları arasında bulundurmaktaydı. Bu çerçevede Orta Asya ülkelerinde eski Sovyetler döneminden kalan petrol boru hatlarını aktifleştirerek Türkmenistan'ın Afganistan sınırına yakın olan Çarcu bölgesinden başlayan ve Afganistan üzerinden Pakistan'a kadar ulaşan, günde bir milyon varil petrol ihrac edecek ayrı bir petrol boru hattı ağı oluşturmayı de hedeflemekteydi.¹⁶ Bu amaçların gerçekleşme sürecine en önemli engeli de Afganistan sorunu oluşturmaktaydı.

Bilindiği üzere on yıllık bir işgalin ardından Aralık 1989'da Sovyetler Birliği'nin Afganistan'ı terk etmesi ile Necibullah başkanlığındaki komünist rejimin de uzun bir süre tutunamayacağı bilinmekteydi. Bu çerçevede Nisan 1992'de beklendiği gibi, Necibullah başkanlığındaki komünist rejim yıkıldı. Bunun üzerine iktidara gelen Mücahit grupları, kendi aralarında belli bir siyasî birlik sağlayamadan ülkeyi yeni bir iç savaşa sürüklediler. Bu noktada Orta Asya'ya yönelik stratejilerini

¹⁴ Raşid, *Taliban...*, s. 262.

¹⁵ Nekmeniş, 'Saye-ye Siyah-e Neft Ber Afganistan' s. 676.

¹⁶ Çölgeçen, *Şüpheler...*, s. 46.

Mücahit hükümeti üzerinden geliştirmeyi hedefleyen ülkeler ve petrol şirketleri yeniden bir hayal kırıklığına uğradılar.

Sovyet işgali ve komünist rejimin iktidarı döneminde olduğu gibi, Mücahit hükümeti döneminde de birbirlerine karşı yeni bir iktidar mücadelesine girişen gruplar, Afganistan'a yönelik çalışmayı imkansız hale getirmekteydiler. Bu bağlamda Sıbgatullah Müceddedi'nin üç aylık geçici devlet başkanlığının ardından altı aylık geçici devlet başkanı seçilen Burhaneddin Rabbani, devlet başkanlığını bırakmamak için direnirken, mücahit liderleri tarafından başbakan seçilen Gülbeddin Hikmetyar ise Rabbani'ye muhalefet ederek yeniden bir silahlı mücadeleye girişti. Öte yandan kuzey bölgelerinde adeta bölgesel bir devlet kuran General Dostum'un, batıdaki İsmail Han birlikleri ve Afganistan'ın kuzeydoğu bölgeleri ile Kabil'in kuzeyini kontrol altında bulunduran Ahmet Şah Mesud birlikleri ile zaman zaman silahlı çatışmaya girmesi, ülkenin yeniden bir istikrar ve güvenlik sorunu ile karşı karşıya kalmasına sebebiyet verdi. Öte yandan Kabil içerisinde de gruplar arasında çatışmalar devam ediyordu. Bu çerçevede Rabbani hükümetinin, liderliğini kendisinin yaptığı Cemiyet-i İslami ve Ahmet Şah Mesud liderliğindeki Şura-ye Nezar örgütleri dışında, diğer gruplar arasında belli bir meşruiyeti yoktu.¹⁷

Tüm bu istikrarsızlık ve güvensizlik ortamında Afganistan'a yönelik çalışmak ve bu ülkeye yatırım yapmak, Batılı petrol şirketleri açısından başlı başına bir intihar olacaktı. Bu nedenle özellikle Unocal şirketi Trans-Afgan Boru Hattı projesine yatırım yapma riskini göze almadan Afganistan'da istikrarlı bir rejimin kurulmasını beklemek zorunda olduğunu açıkladı. Ancak Afganistan'daki genel yapı bağlamında Unocal'ın bu beklentisini 'boş yere zaman harcamak' olarak değerlendiren Bridas, Türkmenistan'daki çalışmalarının durdurulmasına rağmen, Afganistan'daki bölgesel liderlerle temasa geçmeye devam etmekteydi.¹⁸

3. Taliban Hareketi: Boru Hattından Damlayan Terörizm

1994'te Afganistan'ın güneyindeki Kandahar bölgesinde ortaya çıkarak inanılmaz bir hızla ilerleyen Taliban hareketi, Afganistan üzerinden Orta Asya ülkelerine yönelik stratejilerini belirleyen ülkeler

¹⁷ Bu dönemlerde Afganistan'daki çatışmalar ile ilgili daha detaylı bilgi için bkz: Asadullah Velvalici, *Der Safahât-e Şemal-e Afganistan Çi Migozeşt (Afganistan'ın Kuzey Bölgelerinde Ne Geçiyordu)*, (Peşaver: Fazıl Yayınları, 2001), ss. 32-91; Korgeneral Rauf Beg, *Adı Afganistan'dı, Taliban'ın Eline Nasıl Düştü*, (İstanbul: Turan Kültür Yayınları, 2001), ss. 90-143.

¹⁸ Raşid, *Taliban...*, s. 261.

ve petrol şirketleri açısından yeni bir umut kapısı olarak görülmekteydi. Bu noktada Taliban hareketinin, ABD başta olmak üzere, diğer ülkeler ve petrol şirketleri açısından yeni bir umut olmasının temel sebeplerini şu şekilde sıralamak mümkündür:

1. Afganistan'da Rusya ve İran çıkarlarına engel oluşturacak bölgesel bir güç olması;
2. Kandahar başta olmak üzere ve güneydeki diğer bölgelerde sağladığı güvenliği, tüm ülke çapında sağlayabileceği düşüncesi;
3. 'Terörist kamplarının' ortadan kaldıracağı düşüncesi;
4. Pakistan'ın Orta Asya ülkelerine açılan yeni bir kara yolunun inşasının sağlanması;
5. Uyuşturucu ticaretinin önünü kesebileceği düşüncesi;
6. Planlanan boru hattı projesinin bir an önce hayata geçirilmesi.¹⁹

Bu bağlamda Taliban örgütü Eylül 1996'da Kabil'i ele geçirince, ABD Dışişleri Bakanlığı'ndan, Kabil'e bir heyet gönderilerek Taliban yöneticileri ile diplomatik temasa geçileceği yönünde bir açıklama yapıldı. Ayrıca açıklamayı yapan ABD Dışişleri Bakanlığı sözcüsü Glyn Davies, 'Taliban hareketinin Afganistan'da Şeriat kanunlarını uygulamak için gerekli adımları atmasında itiraz edilecek bir şeyin olmadığını' belirtilirken, 'nihayet gruptan birinin Afganistan'da bir hükümet kurabilecek' olmasını da 'olumlu bir gelişme' olarak niteliyordu.²⁰ Diğer taraftan dönemin Pakistan Dışişleri Bakanı Necmeddin Şeyh, Kasım 1996'da BM'de yaptığı bir konuşmada, Taliban Hareketini, 'mücahitler arasında yaşanan anlamsız çatışmalara Afganistan halkının gösterdiği bir tepki' olarak değerlendirirken, 'çok yakında ülkenin tamamında istikrar ve güvenliğin sağlanacağını' da iddia etmekteydi.²¹

Her ne kadar ABD Dışişleri Bakanlığı'ndan yapılan açıklama kısa bir süre sonra 'geri alındı' ise de, bu açıklama ABD'nin Taliban'a bakışının bir yansıması olarak uzun bir süre devam edecektir. Diğer taraftan ABD'nin bölgedeki müttefiki Pakistan'ın Dışişleri Bakanı'nın BM'de bizzat yapmış olduğu açıklamalar, özellikle bölgede rekabet halinde olan petrol şirketlerinin çalışmalarına hız kazandırmak açısından büyük bir etken oldu. Bu bağlamda hem Bridas hem de Unocal yöneticileri

¹⁹ Richard Mackenzie, 'Eyalat-i Muttehide ve Taliban', *Afganistan- Taliban ve Siyaseti-ye Cehani*, William Maley (der.), Abdulgaffar Muhakkik (ter.), (Meşhed: 1999), ss. 137-156.

²⁰ Çölgeçen, *Şüpheler...*, ss. 47,48.

²¹ Konu ile ilgili bkz: Ahmed Raşid, 'Pakistan ve Taliban', *Afganistan- Taliban ve Siyaseti-ye Cehani*, ss. 109-135.

Taliban ile temasa geçmeye başladılar. Öte yandan, Taliban örgütüne adeta bir 'umut' olarak bakılmasının diğer sebebi de, Taliban yöneticilerinin 'Kabil'i ele geçirir geçirmez hedeflenen boru hattı projesini hayata geçirecekleri' yönünde güvence vermeleriydi. Ayrıca Taliban yetkilileri, kısa bir süre içerisinde Afganistan'daki tüm grupları silahsızlandıracaklarını ve ülke çapında güvenliği sağlayacaklarını her fırsatta dile getiriyorlardı. Son iki yıl içerisinde elde ettikleri başarılar Taliban'a duyulan güveni daha da arttırıyordu.²²

Tüm bu gelişmeler bağlamında Eylül 1996'de Taliban örgütünün Kabil'i ele geçirdiği sırada, Unocal şirketinin üst düzey yetkililerinden biri olan Chris Taggart, Kabil Taliban'ın eline geçtiği için, artık kendi projelerini daha rahat hayata geçirebileceklerini söylüyordu.²³ Bu noktada Unocal şirketi, Clinton yönetimi içerisinde sahip olduğu destekçileri ve uzun zamandan beri çalıştığı Pakistan ve ortağı Delta Oil aracılığı ile Suudi Arabistan aracılığıyla Taliban üzerinde; rakibi Bridas'a göre daha fazla etkili olacağını düşünüyordu. Nitekim ABD Dışişleri Bakanı'nın Güney Asya'dan sorumlu yardımcısı, Ağustos 1996'daki Pakistan ve Afganistan gezisi sırasında, Pakistan'a Unocal şirketini desteklemesi yönünde talimat verdi.²⁴ Böylece Unocal ABD hükümetini de arkasına alarak Bridas şirketine karşı önemli bir başarı elde etti.

Unocal'ın bu atağına karşı Bridas şirketi, Taliban üzerinde büyük bir etkisi bulunan Suudi Arabistan'da destek aramaya başladı. Bu çerçevede Suudi İstihbarat Şefi Prens Türki'ye olan yakınlığı ile bilinen Ningarcho isimli Suudi petrol şirketi ile % 50-% 50 ortak olmak üzere TAP Pipeline adlı yeni bir petrol/doğal gaz şirketi kurdular.²⁵ Bridas bu şekilde bir yandan Taliban üzerinde etki yapmaya çalışırken, diğer taraftan Suudi Arabistan'da da Unocal ile rekabete girişmek istiyordu.

Bu arada, daha önce Unocal'ın Suudi Arabistan'ın Delta Oil şirketi ile olan ortaklığından söz etmiştik. Bu çerçevede bölgede rekabet halinde olan Unocal ve Bridas şirketlerinin her ikisi de Suudi Arabistan aracılığıyla Taliban üzerinde etkili olmaya çalışıyorlardı. Ancak Bridas şirketine göre, Pakistan'da nüfuz sahibi olmak ve bünyesinde uzman kadro bulundurmaktan Unocal'ın şansı daha fazlaydı. Bu uzmanlar arasında, şu anda Bush'un Orta Doğu ve Afganistan

²² Taliban örgütünün doğuşu ve yükselişi ile ilgili detaylı bilgi için bkz: Raşid, *Taliban*, ss. 25-210; Esedullah Oğuz, *Afganistan*, (İstanbul: Cep Yayınları, 1999), ss. 250-266; Emin Demirel, *Taliban, El Kaide-Ladin ve Paylaşılmayan Ülke: Afganistan*, (İstanbul: IQ Kültür Yayınları, 2002), 2. baskı, ss. 43-78.

²³ Çölgeçen, *Şüpheler...*, s. 47.

²⁴ Raşid, *Taliban...*, s. 272.

²⁵ Çölgeçen, *Şüpheler...*, s. 48.

.....
 : **Unocal, Pakistan'ın askeri**
 : **istihbaratı ISI'den aldığı**
 : **bilgiler doğrultusunda,**
 : **1997 yılı içerisinde Kuzey**
 : **İttifakı'nın kalesi sayılan**
 : **Mezar-i Şerif'in Taliban'ın**
 : **eline geçeceğinden**
 : **emindi.**
 :

danışmanlığını yapan, Afganistan asıllı ABD vatandaşı Zalmay Halilzad da bulunuyordu.²⁶ Unocal'ın bu uzman kadrosu ve dış desteğine karşı Bridas şirketi, Afganistan içerisindeki bölgesel liderlerle bağlantılarını geliştirmeye çalıştı. Bu çerçevede bir yandan Taliban yöneticileri ile görüşmelere devam ederken, diğer taraftan da Taliban karşıtı gruplar

arasına da gidip gelmeye başlayan Bridas yöneticileri, Kasım 1996'da Afganistan'ın kuzey bölgelerini kontrol altında bulunduran General Dostum ile boru hattının geçişi konusunda bir anlaşmaya vardılar. Bunu üzerine paniğe kapılan Unocal bu anlaşmayı iptali için uğraştıysa da bir netice alamadı.²⁷ Ancak, tek bir grupla anlaşmak boru hattının hayata geçirilmesi için yeterli değildi. Bu nedenle Unocal – Bridas aralarındaki sıcak rekabet tüm hızı ile sürmekteydi. Bridas şirketi 1997'de Taliban örgütünden bir heyeti Arjantin'e davet etmesine karşın, Unocal da Taliban'ın üst düzey yöneticilerinden bir grubu New York'a çağırdı. Ancak Taliban örgütü iki şirketten birini tercih konusunda henüz bir karar veremiyorlardı. Ancak, Unocal şirketi, Taliban'ın uluslararası alanda meşruiyet kazanması için çalışacağına söz vermişti. Unocal'ın ABD parlamentosundaki potansiyeli nedeni ile Taliban bu şirkete daha yakın duruyordu.

Mayıs 1997'de Türkmenistan başkenti Aşkabat'ta düzenlenen bir bölgesel zirvede, Pakistan ve Türkmenistan hükümetleri ile Unocal arasında, Unocal'ın Aralık 1998'e kadar, proje için finansmanlık yapacak firmanın bulunması ve aynı yılın başlarında da boru hattı çalışmalarına başlamasını öngören bir anlaşma yapıldı. Bu sıralarda Unocal, Pakistan'ın askeri istihbaratı ISI'den aldığı bilgiler doğrultusunda, 1997 yılı içerisinde Kuzey İttifakı'nın kalesi sayılan Mezar-i Şerif'in Taliban'ın eline geçeceğinden emindi. Bu nedenle Unocal, söz konusu anlaşmayı tereddütsüz imzalamakla kalmadı,²⁸ Japonya, Güney Kore ve Pakistan petrol şirketlerini de kapsayacak bir şekilde ikinci CentGas konsorsiyumunu kurdu.²⁹

²⁶ Konu ile ilgili bkz: Murtaza Muheet, *Cadde-i Abreşimi-yi Cedid: Hattı Lule-ye Pişnehadi Der Afganistan, (Yeni İpek Yolu; Afganistan'da Önerilen Boru Hattı)*, Shahrvand, s. 644, <http://shahrvand.com/644moheet.htm>, (2 Ocak 2002); Raşid, *Taliban*, s. 282.

²⁷ Çölgeçen, *Şüpheler...*, s. 48.

²⁸ Raşid, *Taliban...*, s. 284.

²⁹ Bu yeni konsorsiyum çerçevesinde; Unocal % 46.5, Delta Oil % 15, Türkmenistan % 7, Japonya'nın Itochu % 6.5, yine Japonya'nın Indonesia Petroleum % 6.5, Pakistan'ın Crescent Group adlı şirketi % 3.5, Güney

Şirketler arasında boru hattı meselesi tartışılırken, Taliban örgütü, tahmin edildiği gibi iki hafta sonra Mezar-i Şerif kentini ele geçirdi fakat, kısa bir süre sonra da büyük kayıplarla geri çekilmek zorunda kaldı. Bununla birlikte, ülkenin büyük bir bölümünde çatışmalar şiddetlenmeye başladı. Bu da Unocal ve Pakistan açısından başlı başına bir hayal kırıklığı etkisi yarattı. Daha sonraki dönemlerde Taliban örgütü Afganistan'ın büyük bir bölümünü ele geçirdiyse de, ABD içerisindeki tepkilerden dolayı Washington Taliban'a yönelik politikasını kısmen değiştirdi. Bu noktada Taliban yönetiminin insan haklarına riayet etmemesi ve kadınlara yaptığı baskı, özellikle ABD'deki insan hakları dernekleri ile feminist grupları harekete geçirdi. Hatta ABD'deki bazı sivil toplum kuruluşları, Unocal şirketini 'Taliban ile işbirlikçilikle' suçlayarak ona karşı dava açmaya da hazırlanıyordu.³⁰ Tüm bu tepkiler karşısında Washington Taliban'a destek verme hususunda daha temkinli davranmak zorunda kaldı. Bu çerçevede petrol şirketleri ile insan hakları dernekleri arasında tercih yapmak konusunda bir ikilem içerisinde kalan Washington yönetimi, izlediği bölge politikasına tamamen aykırı bir tutumla, son zamanlarda Trans-Afgan projesine bir alternatif olarak İran üzerinden geçmesi planlanan boru hattı üzerine düşünmeye başladı. Washington alınan bu kararı ile 'İran'a uygulanan ambargonun kaldırılacağı anlamına gelmediğinin' da altını çiziyordu.³¹ Washington'un bu açıklamaları aynı zamanda, yeni iş başına gelen Hatemi rejimine yakılan bir yeşil ışık olarak da değerlendirilebilirdi.

ABD'nin bu tavrı, başlangıçtan beri Taliban yönetimini tanıması için Washington'a baskı yapmaya çalışan Pakistan hükümeti ile Unocal şirketi arasında bir hayal kırıklığına yol açtı. Bu noktada dönemin ABD Dışişleri Bakanı Madeleine Albright, yaptığı bir söyleşide Taliban yönetiminin ABD tarafından tanınmasını 'bir kadın olarak asla istemediğini' söylemişti.³² Bu da Unocal şirketinin tamamen umutsuzluğa sevk etti. Tüm bu gelişmelerin ardından Ağustos 1998'de Kenya ve Tanzanya'daki ABD büyükelçiliklerine yönelik yapılan bombalı saldırılar ve bunun üzerinde Clinton yönetiminin saldırıdan, Taliban'ın yanında yer alan Üsame Bin Ladin'i sorumlu tutarak Afganistan'ın bazı bölgelerini bombalaması gibi olayların ortaya çıkması ile ABD tamamen Taliban karşıtı bir tutum içine girdi. Tüm bu gelişmeler çerçevesinde, Bridas

Kore'nin Hyundai Engineering and Construction Co. isimli şirketi % 5 ve Rusya'nın Gasprom şirketi de % 10 hisse alacaklardı. Ancak daha sonra bir takım siyasî nedenlerden dolayı Gasprom konsorsiyumdan çekilince hisseler yeniden düzenlenecektir. Bkz. Raşid, Taliban..., s. 286.

³⁰ Mackenzie, *Eyalat-i Muttehida ve Taliban*, ss. 151-156.

³¹ Raşid, *Taliban...*, s. 282.

³² İran Uluslararası Kültür Araştırmaları Merkezi, *Cıryan-i Por Şitab-e Taliban, (Taliban'ın İlerleme Süreci)*, (Tahran: El Hadi Yayınları, 1999), s. 108.

Afganistan'daki tüm bürolarını kapatırken, Unocal şirketi de Afganistan ve Pakistan'daki temsilciliklerini kapattı ve kısa bir süre sonra (Aralık 1998) CentGas konsorsiyumundan çekildiğini açıkladı.³³ Bu yıllardan sonra Taliban örgütüne terörist bir örgüt gözü ile bakmaya başlayan ABD yönetimi, Bush yönetimi dönemine gelindiğinde, 11 Eylül sonrasındaki gelişmeler bağlamında, Taliban örgütünü 'uluslararası terör' kapsamında tutacaktır.

4. Trans-Afgan Boru Hattı Projesinde Geline Son Nokta: Aşkabat Anlaşması

11 Eylül gelişmelerinin ardından Bush yönetiminin 'uluslararası terörle mücadele' kapsamında, 7 Ekim 2001 tarihinde El Kaide ve Taliban örgütlerinin üssü haline gelen Afganistan'a yönelik yaptığı operasyon sonucunda Taliban hakimiyeti son buldu. Bu bağlamda, bir yandan Afganistan'da kurulan altı aylık geçici yönetimin ardından iş başına gelmesi gereken kurucu hükümet ile ilgili çalışmalar devam ederken, diğer taraftan da Trans-Afgan Boru Hattı projesi ile ilgili yarım kalan çalışmalar yeniden başladı. Bu çerçevede, 1997'de Unocal şirketinin öncülüğünde, Rusya, Suudi Arabistan, Japonya, Pakistan ve Güney Kore petrol şirketlerince kurulan ve ilk olarak Rusya, daha sonra 1999'de Unocal şirketlerinin çekilmesi ile dağılan konsorsiyumun, 11 Eylül gelişmelerinin ardından yeniden bir araya geldiği iddia edilmektedir. Bu noktada her ne kadar 11 Eylül gelişmelerinin ardından yeniden gündeme gelen Trans-Afgan Boru Hattı projesini hangi şirket/şirketlerin aldığı konusu bir sır gibi saklanmaya çalışılsa da, Unocal şirketinin Bush yönetimindeki potansiyel destekçileri dikkate alınırsa, Unocal'ın bu fırsatı kaçırmak istemeyeceği anlaşılmaktadır. Nitekim Unocal'da Afganistan uzmanı sıfatı ile çalışan Zalmay Halilzad, 11 Eylül gelişmelerinin ardından Başkan Bush'un Afganistan özel temsilcisi ve danışmanı olarak Afganistan'da bulunuyor. Öte yandan Afganistan Maden ve Sanayi Bakanı Muhammed Muhammedi, 13 Mayıs 2002'de Pakistan'ın başkenti İslamabad'da basına kapalı yapılan boru hattı görüşmelerinden çıkar çıkmaz, habercilerin ısrarı üzerine 'boru hattı projesinde Unocal'ın büyük rolü olduğunu' ifade etmişti.³⁴ Bu noktadan hareketle Trans-Afgan Boru hattı projesini, 1997'de kurulan Unocal öncülüğündeki CentGas konsorsiyumunun aldığını söyleyebiliriz. Belki de bu konsorsiyuma diğer şirketler de katılmış olabilirler.

³³ Raşid, *Taliban...*, s. 288.

³⁴ *Bernâme-ye Afganistan Beraye Hatt-e Lule-ye Gaz (Boru Hattı için Afganistan'ın Programı)* BBC-Persian/Regional, (14 Mayıs 2002).

Bu çerçevede 13 Mayıs 2002'de İslamabad'daki toplantının ardından ikinci bir toplantı da 9 Temmuz 2002 tarihinde Aşkabat'ta³⁵ ve üçüncüsü de 16 Eylül 2002'de Afganistan başkenti Kabil'de gerçekleştirildi.³⁶ Bir ön görüşme mahiyetinde olan bu ilk üç görüşmenin ardından 26 Aralık 2002'de Türkmenistan başkenti Aşkabat'ta toplanan üç ülke (Türkmenistan, Afganistan ve Pakistan) liderleri, projenin finansörlerinden biri olan Asya Kalkınma Bankası yetkilileri ve adları açıklanmayan petrol şirketi temsilcilerinin belli bir anlaşmaya vardıkları bilinmektedir.³⁷ Nihayet 10 yıllık boru hattı savaşının ardından, son olarak Trans-Afgan Boru Hattı projesi ile ilgili 3 Ocak 2003 tarihinde Türkmenistan Başkenti Aşkabat'ta, yapılan görüşmelerde, Afganistan Kurucu Yönetimi Başkanı Hamid Karzai, Türkmenistan Devlet Başkanı Saparmurat Niyazov ve Pakistan Başbakanı Zaferullah Han Cemali katıldı ve ilk defa bu üç ülke yöneticileri tarafından resmen imzalandı.³⁸

Bu anlaşma çerçevesinde Türkmenistan'ın güneyindeki Devletabad bölgesinden başlayarak Afganistan'ın kuzeyindeki Şıbırgan bölgesi ile batıdaki Herat ve güneydeki Kandahar bölgelerinden geçerek Pakistan'ın Multan kentine kadar uzanması beklenen Trans-Afgan Boru Hattı, 1400 km. uzunluğunda olup, bunun 750 km'lik bir bölümünün Afganistan sınırlarından geçmesi bekleniyor. Diğer taraftan kısa vadede Pakistan'a kadar götürülmesi beklenen Türkmenistan doğal gazından, geçiş ücreti olarak yıllık 300 milyon Dolar Afganistan'a ödenmesi beklenirken, bunun yanında güzergah üzerindeki Afganistan kentlerine de doğal gaz ikmal yapılacağı açıklandı.³⁹ Altyapı çalışmaları için çıkarılan üç milyon Dolarlık masrafı Asya Kalkınma Bankası'nın karşılayacağı bilinen bu projenin toplam maliyetinin iki milyar Dolar olacağı tahmin edilmektedir. Ayrıca Dünya Bankası ile Avrupa Kalkınma ve Geliştirme Bankası da bu projeye finansal destek sağlayacaklarını açıkladılar.⁴⁰

³⁵ Aşkabat görüşmesi için bkz: Zolfeqar İsmailiyan, *İnteqal-i Gaz Ez Türkmenistan Be Pakistan ve Gami Be Cilov (Türkmenistan'dan Pakistan'a Gaz Götürülmeis ve Öndeki Adımlar)* BBC-Persian/Regional http://www.bbc.co.uk/persian/regional/020709_v-gas.shtml, (10 Temmuz 2002).

³⁶ Kabil görüşmeleri ile ilgili bkz: Halid Ansari, *Celese-yi Tarh-i İntiqali-i Gaz-i Türkmenistan De Kabul Teşkil Şod (Türkmenistan Gazının Nakli Hususundaki Toplantı Kabil'de Yapıldı)*, BBC-Persian/Regional, http://www.bbc.co.uk/persian/regional/020916_he-pipeline.shtml, (16 Eylül 2002).

³⁷ *Mevafiqatnâme-ye Ehdas-i Hatt-i Lule-ye Gaz Ez Türkmenistan Be Pakistan, (Türkmenistan'dan Pakistan'a giden doğal gaz boru hattının yapımı üzerinde anlaşma)*, BBC-Persian/Regional, http://www.bbc.co.uk/persian/regional/021227_he-pipeline.shtml, (27 Aralık 2002).

³⁸ *Bilhare Ruya-ye Pipeline Ru-ye Hat Piyade Şod, (Nihayet Boru Hattı Hayali Kağı Üzerine Döküldü)*, Afghan Mujaidin Publication, <http://www.payamemujahid.com/payam/pipelin.html>, (5 Ocak 2002).

³⁹ Afghan Mujaidin Publication, (5 Ocak 2002).

⁴⁰ *Bernâme-ye Afganistan Beraye Hatt-e Lule-ye Gaz*, BBC-Persian/Regional, (14 Mayıs 2002).

.....
 :
 : **Altyapı çalışmaları için**
 : **çıkarılan üç milyon**
 : **Dolarlık masrafı Asya**
 : **Kalkınma Bankası'nın**
 : **karşılacağı bilinen bu**
 : **projenin toplam**
 : **maliyetinin iki milyar**
 : **Dolar olacağı tahmin**
 : **edilmektedir.**

Öte yandan orta vadede Hindistan'a kadar uzanması beklenen bu proje ile ilgili Hindistan henüz bir açıklama yapmazken, 21 Şubat 2003 tarihinde Pakistan başkenti İslamabad'da toplanan Afganistan, Pakistan ve Türkmenistan enerji bakanları, projeye katılması için resmen Hindistan'dan talep ettiler. Bu noktada projenin finansmanlarından biri olan Asya Kalkınma Bankası yetkilileri, bu boru hattının süreklilik sağlaması ve gerçek hedefine ulaşması için Hindistan'ın katılması gerektiğinin altını çiziyorlar.⁴¹

Daha önce Pakistan ve orta Asya ülkeleri açısından bu projenin önemini belirtmiştik. Bu noktada söz konusu projenin aynı zamanda Afganistan açısından da hayati bir öneme sahip olduğunun altını çizmek gerekir. Afganistan üzerinden geçmesi gereken bu boru hattı, ekonomik olarak bu ülkeye büyük imkanlar sunmakla birlikte, iş olanağı sağlamak, Güneydoğu Asya ülkeleri ile Orta Asya ülkeleri arasında yeni açılan bir köprü oluşturmak ve bu çerçevede komşu ülkeler ile yeniden bir entegrasyon sürecine girmek açısından son derece önemlidir. Diğer taraftan, bugünlerde gündemde olan İran'ın Pakistan üzerinden Hindistan'a bir boru hattı çekme çalışmalarını baypas etmek açısından, ABD nazarında Trans-Afgan Boru Hattı projesinin ayrı bir önemi bulunmaktadır. Ancak Afganistan'daki mevcut bölünmüşlük ve gruplar arasındaki sıcak rekabet ile komşu ülkelerin kendi aralarındaki rekabet bu projeye potansiyel bir engel oluşturmak açısından dikkat çekmektedir. Dolayısıyla söz konusu projenin tam manası ile hayata geçirilmesi için, küresel bir desteğin bu projenin arkasında durması lazım. Görünüş itibarıyla bu küresel destek sağlanmış, ancak, önümüzdeki süreç içerisinde, bölge ülkeleri, güçleri yettiği sürece bölgesel çıkarları doğrultusunda bu projeye muhalefet edebilirler. Bu noktada projeye engel olabilecek faktörler karşımıza çıkmaktadır.

⁴¹ Konu ile ilgili bkz: Gundogar, 'Uchastniki transafghanskova proekta sdelali İndii ofitsialnoye 'predlojinie' (Trans- Afgan projesi katılımcı ülkeleri Hindistan'ın da katılması için resmi davette bulundular), <http://www.cetrasia.ru/new2.php4?news=view&st=1046061360>, (24 Şubat 2003). (Rusça haberlerin çevrilmesine yardımcı olan ASAM, Türkistan Araştırmaları Masasından Araştırmacı Saule Baycaun'a teşekkür ederim).

6. Potansiyel Engeller

Afganistan'ın mevcut yapısı itibarı ile düşünülürse, Trans-Afgan Boru Hattı projesinin çalışmalarına başlatılması, zamanlama açısından son derece riskli bir dönemece rastlandığı anlaşılır. Bir yandan 25 milyonluk bir nüfusa sahip olduğu tahmin edilen bu ülkede, altı milyon silahın bulunduğu,⁴² diğer taraftan da güçlü bir merkezî otoritenin bulunmadığı ve adeta bir anarşinin hâkim olduğu dikkate alınır, bu riskin boyutları daha kolay anlaşılır. Bu noktada, ülkenin yeniden yapılandırma sürecinin hızlandırılması açısından, bu projenin hayata geçirilmesi yönündeki çalışmaların başlatılması, elbette ki gereklidir. Ancak, uluslararası alanda meşruiyeti bulunan mevcut hükümetin ulusal platformda da meşruiyet kazanmasını beklemek veya çatışma halinde olan gruplara baskı yapmak sureti ile mevcut hükümete meşruiyet kazandırmak, daha az risk almak açısından, önemlidir. Fakat, daha önce değinildiği üzere, uluslararası alanda pek fazla tanınmadığı gibi, ülke çapında ve hatta bölgesel çapta da tam anlamı ile meşruiyeti bulunmayan Rabbani hükümeti ve Taliban rejimi sırasında bile bu projenin hayata geçirilmesi için çalışıldığına göre, söz konusu projenin bir an önce başlatılması, başta ABD hükümeti olmak üzere, büyük petrol şirketlerinin öncelikli amaçları arasında olsa gerektir. Bu bağlamda bahis konusu projeyi engelleyebilecek potansiyel faktörleri gözden geçirmek gerekir. Bu engelleri iç ve dış faktörler olarak iki temel noktada toplamak mümkündür.

A. İç Faktörler

Daha önceleri *Stratejik Analiz* dergisinde yaptığımız çalışmalarda Afganistan'ın güvenlik sorunu ile ilgili bir takım değerlendirmelerde bulunmuştuk.⁴³ Günümüzde de güncelliğini koruyan bu değerlendirmeler çerçevesinde, Trans-Afgan Boru Hattı projesine etki etme potansiyeli bulunan faktörleri kısaca ele almaya çalışacağız. Bu bağlamda projeyi olumsuz yönde etkileyecek en önemli faktörlerden biri, ülkedeki mevcut bölünmüş yapıdır.

Bu noktada Afganistan haritasını göz önünde bulundurursak, boru hattı güzergahı üzerinde, kendi aralarında sürekli olarak silâhlı çatışma

⁴² Bu ülkedeki silah sayısı ile ilgili bilgiler, Afganistan'ın Ankara eski Büyükelçisi Dr. Elmurad Argun'a dayanmaktadır. 5 Nisan 2002 tarihinde yaptığımız bir söyleşi. Bkz: *Stratejik Analiz*, sayı 26, (Haziran 2002), ss. 136-138.

⁴³ Afganistan'daki güvenlik ve istikrar sorunları ile ilgili daha detaylı bilgi için bkz: F. A. Burget, 'Afganistan: Umut ve Güvensizlik İkileminde', *Stratejik Analiz*, sayı 29, (Eylül 2002), ss. 61-66; M. S. Erol-F. A. Burget, 'Afganistan'da Karzai ve Diğerleri: Yeni Bir Mücadeleye Doğru Yeni Oluşumlar', *Stratejik Analiz*, sayı 30, (Ekim 2002), ss. 50-57.

halinde olan birçok gruba rastlamak mümkündür. Bu grupların her biri resmî olarak Kabil hükümetine bağlı olmalarına rağmen, fiiliyata birbirlerine 'düşman' olarak hitap ederler.⁴⁴ Bu çerçevede boru hattının geçmesi planlanan Kuzey Afganistan'ın bir bölümüne General Dostum birlikleri, bir kısmına da Mareşal Fahim'e bağlı Atta Muhammed birlikleri, bir kısmına Kerim Halili birlikleri ve bir kısmına da General Malik birlikleri hakimdir.⁴⁵ Kuzeybatı, batı ve güneybatı bölgeleri ise yine General Dostum, İsmail Han ve Kerim Han birlikleri arasında paylaşılmış bir vaziyettedir. Karzai'ye olan yakınlığı ile bilinen Kerim Han ile İran destekli İsmail Han arasında da zaman zaman çatışmalar çıkmaktadır.⁴⁶ Güney bölgeleri is ülkenin en karışık bölgeleridir. Bu bölgeler ABD öncülüğündeki 'uluslararası terörle mücadele' timinin operasyonlara devam ettiği bölgelerdir. Bu nedenle güney bölgelerinin güvenliğinden söz etmek mümkün değildir. Bu çerçevede hayata geçirilmeye çalışılan boru hattı projesine, bölgedeki güvenlik sorunu büyük bir engel oluşturmaktadır. Ayrıca, kendilerinin merkezi hükümete bağlı olduklarını her fırsatta dile getiren bu gruplar arasında, aslında merkezi hükümetin pek fazla bir meşruiyetinin bulunduğundan söz etmek oldukça güçtür. Çünkü söz konusu gruplar hakim oldukları bölgelerdeki gümrük gelirlerini bile merkezi hükümete vermekten kaçınmaktadır.⁴⁷ Dolayısı ile bahis konusu grupların önümüzdeki süreç içerisinde, güvenlik bağlamında yeniden birtakım sorunlar yaratmaya devam edeceklerini söylemek mümkündür.

Diğer taraftan, her ne kadar askerî/siyasî bir güç olarak Taliban örgütü sona ermişse de bölgesel bir tehdit unsuru olmaya devam

⁴⁴ 11 Eylül sonrasında Afganistan'ın kuzey bölgesindeki Mezar-ı Şerif kentini kontrol altında alan Atta Muhammed ve bu bölgeleri kendi 'doğal sınırı' olarak kabul eden General Dostum birlikleri arasında sürekli olarak çatışmalar yaşanmakta. En son 13 Şubat 2003 tarihinde yaşanan çatışmalarda her iki taraftan en az 30 kişinin öldüğü bilinmektedir. Bu çatışma öncesinde Atta Muhammed, Belh TV'de yaptığı bir açıklama ile 'düşman' olarak tanımladığı General Dostum komutanlarından Ali Surur'a şehri terk etmesi yönünde bir hafta zaman vermişti. Ali Surur, Atta Muhammed'in uyarılarını dikkate almayınca Atta Muhammed sözünü tuttu ve çatışma çıktı. Bu arada, mevcut yönetimin Milli Savunma Bakanlığı'na bağlı Mezar-ı Şerif Kolordusu'nun komutanı olan Atta Muhammed'in 'düşman' olarak muhatap kabul ettiği General Dostum da mevcut yönetimde Milli Savunma Bakan Yardımcısıdır. Son çatışma ile ilgili bkz: *BBC-Persian/News*, (14 Şubat 2003).

⁴⁵ Bu arada hatırlanacağı üzere, 1997'de General Malik, Dostum'a karşı ayaklanarak Taliban örgütü ile işbirliği yapmıştı. Bu nedenle General Malik, Dostum birlikleri arasında potansiyel bir 'düşmen' olarak kabul edilmektedir. Konu ile ilgili bkz: Korgeneral Rauf Beg, *Adı Afganistan'dı, Taliban'ın Eline Nasıl Düştü*, ss. 303-330.

⁴⁶ 2002 Ağustos ayında Kerim Han ve İsmail Han arasında ilk ciddi çatışma Herat bölgesinde çıkmıştı. Bu çatışmada, Kerim Han, İsmail Han birliklerine karşı merkezi yönetimden yardım talebinde bulunmuştu. Merkezi yönetim, ilk başlarda tarafsız ve bu gruplardan tamamen bağımsız bir kurum gibi davranmıştı. Ancak ABD'nin baskısı ile daha sonra *Kuzey Afganistan Askeri ve Barış Konseyi* kuruldu. Herat çatışmaları ile ilgili bkz: 'Ceng-i Qodret Der Herat', (Herat'ta Güç Savaşı), *BBC-Persian/Regional*; <http://www.bbc.co.uk/persian-/regional/020803>, (5 Ağustos 2002).

⁴⁷ Konu ile ilgili bkz: Fazil A. Burget, 'Afganistan: Umut ve Güvensizlik İkileminde' *Stratejik Analiz*, sayı 29, (Eylül 2002), s. 64.

etmektedir. Bu çerçevede önümüzdeki günlerde hayata geçirilecek olan boru hattı projesine karşı da birtakım saldırılarda bulunmaları mümkün olabilir. Dolayısı ile tüm bunlar boru hattı projesine birer engel oluşturmaktadır. Bu noktada, Afganistan'daki merkezi yönetimin ülke çapında meşruiyetini sağlamak için bölgesel liderlere baskı yapmak ve boru hattı güzergâhlarının güvenliği için belli bir güvenlik birimi oluşturmak, projenin tam anlamı ile hayata geçirilmesi bakımından son derece önemlidir. Bu da proje kapsamındaki şirket ve/veya kurumlar açısından pahalıya patlayabilir. Aksi takdirde projenin yeniden ertelenmesi kaçınılmaz görülmektedir.

B. Dış Faktörler

Afganistan üzerinden Pakistan ve daha sonra da Hindistan'a kadar uzanması hedeflenen Türkmenistan doğal gazı boru hattı projesinde, bir dış engel olarak Hindistan ile Pakistan arasındaki sorunları ilk sıraya koymak mümkündür. Pakistan'ın kuruluşu, Hindistan'ın bağımsızlığını alması ve İngiltere'nin bölgeden çekilmesi ile başlayıp günümüze gelen süreç içerisinde iki ülke arasında yaşanmaya devam eden sorunlar, her iki ülkenin de dış politikasını etkilemektedir.

Bu bağlamda Hindistan'ın Trans-Afgan Boru Hattı'nın en önemli ve hatta orta vadede nihai pazarı olduğu ve bunun da en büyük rakibi Pakistan üzerinden çekileceği düşünülürse, iki ülke arasındaki sorunların bu projeye doğrudan etki etme potansiyeli bulunduğu anlaşılmaktadır. Bu anlamda, Hindistan Trans-Afgan Boru Hattı yolu ile Pakistan üzerinden gelecek olan doğal gaza bağımlı kalacaktır. Bu da Hindistan'ın hiç istemediği bir gelişme olmakla birlikte, Pakistan açısından son derece önemlidir. Pakistan'ın bu proje üzerine bu kadar ısrarcı bir politika izlemesinin altında yatan en önemli sebeplerden biri de bu olmalıdır. Dolayısı ile Hindistan bahis konusu projenin baypas edilmesi için uğraşacaktır.

Diğer taraftan, İran da kendi doğal gazını Hindistan ve diğer Güneydoğu Asya pazarlarına arz etmek istemektedir. Bu çerçevede, İran doğal gazı ile Türkmen doğal gazının pazarları aynı olacaktır. Aynı pazara arz edilen doğal gaz üzerinde rekabetin de kaçınılmaz olduğu bir gerçektir. Bu nedenle İran, Trans-Afgan projesine karşıdır. Bu amaçla İran, Hindistan ile birkaç defa masaya oturdu. Bu çerçevede Ocak 2003'te İran Cumhurbaşkanı S. Muhammed Hatemi, Pakistan üzerinden Hindistan'a götürülmesi planlanan İran Doğalgazı boru hattı konusunda, Hindistan ile görüşmek üzere bu ülkeyi ziyaret etti.⁴⁸

⁴⁸ Hatemi'nin Y. Delhi ziyareti ile için bkz: 'Mururi Be Revabit-i İran ve Hin' (İran ve Hindistan İlişkilerine Bir Bakış), IRNA/Dehli, <http://www.irna.com/pe/politic/030121104034.ppo.shtml>, (21 Ocak 2003).

Hatemi'nin Yeni Delhi ziyaretinin hemen ardından, İran, Hindistan ve Pakistan hükümet yetkilileri Pakistan'ın başkenti İslamabad'da bir araya geldiler. Ancak yapılan görüşmelerde belli bir anlaşma sağlanamadı. Bu noktada Hindistan, İran doğal gaz boru hattının, Pakistan üzerinden değil de, deniz yolu ile Hindistan'a gelmesi gerektiğini savunmaktadır.⁴⁹ Hindistan'ın İran doğal gazı hususunda 'deniz yolu' üzerine ısrar etmesinin temel nedeni bölgedeki en büyük rakibi olan Pakistan'a doğal gaz bağlamına bağlı kalmak istememesinden kaynaklanmakta olsa gerek. Bu bağlamda Hindistan'ın Pakistan üzerinden kendisine pazarlanmak istenen Türkmen doğal gazına da hemen kapılarını açması beklenemez. Dolayısı ile Hindistan'ın bu tutumu, Trans-Afgan Boru Hattı projesinin nihai hedefine ulaşmak açısından bir engel olarak karşımıza çıkmaktadır.

Sonuç

Sonuç itibarıyla belirtmek gerekirse, Ağustos 1998'de Kenya ve Tanzanya'daki ABD büyükelçiliklerine yönelik yapılan bombalı saldırıların ardından Clinton yönetiminin Afganistan'daki Taliban mevzilerini bombalaması ile durdurulan Trans-Afgan Boru Hattı projesi, 11 Eylül gelişmelerinin ardından yeniden gündeme geldi. Orta Asya ülkeleri açısından olduğu kadar Afganistan ve Pakistan açısından da büyük bir öneme sahip olan bu proje, 1991 yılından beri ABD hükümeti ve büyük petrol şirketlerinin gündemindeki yerini almıştı. Bu çerçevede, 1998'den önceki dönemlerde, Afganistan'ın en fazla bölünmüşlük ve dolayısıyla güvensizlik içerisinde olması, bahis konusu şirketlerin işini daha da zorlaştırmasına rağmen, Taliban örgütüne yaptıkları finansal destek ile ülke genelinde tek bir otorite oluşturmak ve bu şekilde ülkenin istikrarını sağlayarak kendi işlerini kolaylaştırmak istemişlerdi.

Bu bağlamda, söz konusu şirketler, Pakistan ve ABD yönetimiyle birlikte Taliban örgütünü daha güçlü bir otorite hâline getirmeye çalışmışlardı. Hatta bazı iddialar, 1995'te General Dostum'un Kabil'i terk ederek kuzeydeki kendi bölgesine çekilmesi ve daha sonra da İsmail Han'a karşı Taliban ile işbirliği yapmasında ABD'nin baskısı olduğu yönündedir.⁵⁰ Bu doğrultuda, ABD ve Pakistan yönetimi ile söz

⁴⁹ İslamabad toplantısı için bkz: 'Gerd-i Hemayi-ye İran, Pakistan ve Hindistan Der Mavrid-i İtiqal-ı Gaz İran Be Hend' (İran Doğalgazının Hindistan'a Götürülmesi Hususunda, İran, Pakistan ve Hindistan'ın Bir Araya Gelmesi) BBC-Persian/News; http://www.bbc.co.uk/persian/iran/030127_v-si-khatami.shtml, (28 Ocak 2003).

⁵⁰ Bu iddialar ile ilgili daha detaylı bilgi için bkz: Rah-e Tudeh, 'Lule-ha-ye Neft ve Gaz: Şiryan-ha-ye Siyâsî-Nizâmî Der Afganistan' (Petrol ve Doğalgaz Boru Hattı: Afganistan'da Siyâsî ve Askerî Musluklar), <http://rahetude.de>, (10 Ekim 2001).

konusu şirketlerin, o dönemlerde kuzeyde başlı başına bir otorite oluşturan ve Trans- Afgan Boru Hattı projesinin güvenlik boyutunda kilit rol oynayabilecek potansiyeli bulunan General Dostum ile Taliban örgütünü birleştirerek, İran'a yakınlığı ile bilinen İsmail Han ve bölgedeki diğer mahalli komutanları ortadan kaldırmak istediklerini söylemek mümkün. O dönemlerde bölgenin en güçlü iki örgütü olan General Dostum ile Taliban'ın birleşmesi, bölgesel güvenliğin daha kolay sağlanmasına olanak vermektedir. Bu da söz konusu projenin daha rahat gerçekleşmesini sağlayacaktı. Dolayısı ile 11 Eylül gelişmelerinin ardından yeniden gündeme gelen bu projenin hayata geçirilmesi için ABD, uluslararası alanda meşruiyeti bulunan mevcut yönetimi güçlendirerek bölgesel ve ulusal platformda meşruiyet kazandırmak isteyebilir. Çünkü meşru bir otoritenin yokluğu bu projenin hayata geçirilmesini imkansız kılmaktadır. Öte yandan, ABD açısından Trans-Afgan Boru Hattı projesi, İran'ı devre dışı bırakmak ve Hindistan'ı Pakistan'a bağımlı kılarak bu iki ülke arasında bir denge oluşturmak bakımından da son derece önemlidir. Ancak bu, Hindistan açısından istenmeyen bir gelişme olacaktır. Dolayısı ile İran ve Hindistan önümüzdeki günlerde, doğal gaz bağlamında bir anlaşmaya vararak, Trans-Afgan Boru Hattı projesinin kapsamını daraltmaya yönelik yeni stratejiler geliştirebilirler.